

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

Ю.Т. Труш, Г.О. Король

ОБЛІК У БАНКАХ

**Частина 3. Облік розрахунково-касових
операцій банку в національній та іноземній валютах**

Друкується за Планом видань навчальної та методичної літератури,
затвердженим Вченою радою НМетАУ
Протокол № 1 від 26.01.2015

Дніпропетровськ НМетАУ 2015

УДК 336.717

Труш Ю.Т., Король Г.О. Облік у банках. Частина 3. Облік розрахунково-касових операцій банку в національній та іноземній валютах: Навч. посібник. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2015. – 48 с.

Охоплюється матеріал з обліку розрахунково-касових операцій банку. Наочність викладеного матеріалу забезпечено використанням аналітичних таблиць та графічного методу. Наведено завдання для самоконтролю у вигляді контрольних запитань та ситуаційних вправ.

Використання даної роботи дозволить поглибити і структурувати знання студента, отримані під час лекцій.

Призначений для студентів напряму 6.030509 – облік і аудит всіх форм навчання, викладачів, науковців, економістів-практиків, керівників та бухгалтерів комерційних банків.

Іл. 6. Табл. 16. Бібліогр.: 10 найм.

Відповідальна за випуск Ю.О. Распопова, канд. екон. наук, доц.

Рецензенти: О.Ю. Красовська, канд. екон. наук, керівник
Міжнародної школи бізнесу ПВНЗ «Дніпропетровська
академія імені Альфреда Нобеля»
А.В. Труш, директор ТОВ «ЕКЛІПС АЛЮМІНІУМ»

© Національна металургійна
академія України, 2015

© Труш Ю.Т., Король Г.О., 2015

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ОБЛІК РОЗРАХУНКОВО-КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ВАЛЮТІ	4
1.1. Облік касових операцій банку.....	4
1.2. Облік безготівкових операцій у банку	10
1.2.1. Облік переказів рахунками-фактурами	15
1.2.2. Облік переказів розрахунковим чеком	17
1.2.3. Облік переказів з використанням акредитива....	19
1.3. Основні терміни і поняття.....	23
1.4. Контрольні запитання.....	29
1.5. Практичне завдання.....	30
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ БАНКУ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ	31
2.1. Загальні засади обліку операцій банку в іноземній валюті.....	31
2.2. Облік переоцінки об'єктів обліку в іноземній валюті...	36
2.3. Облік купівлі-продажу іноземної валюти.....	37
2.4. Основні терміни і поняття.....	38
2.5. Контрольні запитання.....	45
2.6. Практичне завдання.....	46
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	47

РОЗДІЛ 1. ОБЛІК РОЗРАХУНКОВО-КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ВАЛЮТІ

1.1. Облік касових операцій банку

Банки здійснюють касові операції згідно з вимогами Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні, яка затверджена Постановою Правління Національного банку України 01.06.2011 № 174 [1].

Згідно з вимогами [1] касовими визнаються операції:

- приймання через касу банку готівки національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на рахунок банку (філії, відділення);
- видача готівки в національній та іноземній валюті клієнтам з їх рахунків через касу банку;
- приймання від фізичних та юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для переказу і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі через операційну касу;
- отримання банком (філією, відділенням) у територіальному управлінні підкріплення готівкою та здавання надлишків, у тому числі пачок банкнот у касетах;
- вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження;
- обмін клієнтам не придатних до обігу та вилучених з обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні, монет на банкноти, банкнот на монети, банкнот (монет) одних номіналів на банкноти (монети) інших номіналів;
- оброблення готівки: її сортування, перерахування та упакування відповідно до вимог нормативно-правових актів;
- прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків.

Таким чином *предметом касових операцій є готівка*, яка визначається як грошові знаки у вигляді банкнот і монет. *Суб'єктами касових операцій є банк як організатор і виконавець касової операції та клієнти як її ініціатори.*

Види готівкових коштів, визначені для цілей обліку, надані в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація готівкових коштів згідно з планом рахунків

За місцем збереження	За фізичною формою		
	Банкноти та монети	Дорожні Чеки	Банківські метали
У касі банку	1001	1011	1101
У касах відділень банку	1002	1012	1102
В обмінних пунктах	1003	1013	-
У банкоматах	1004	-	-
Інкасовані до перерахування	1005	-	-
В дорозі	1007	1017	1107

Готівкові кошти також поділяють за видом валюти та її ліквідністю на:

- національні обігові;
- національні необігові, до передачі в НБУ;
- іноземні вільноконвертовані;
- іноземні неконвертовані.

Для прийому і видачі грошей та цінностей використовуються касові документи, які поділяються за видом контрагента і наведені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

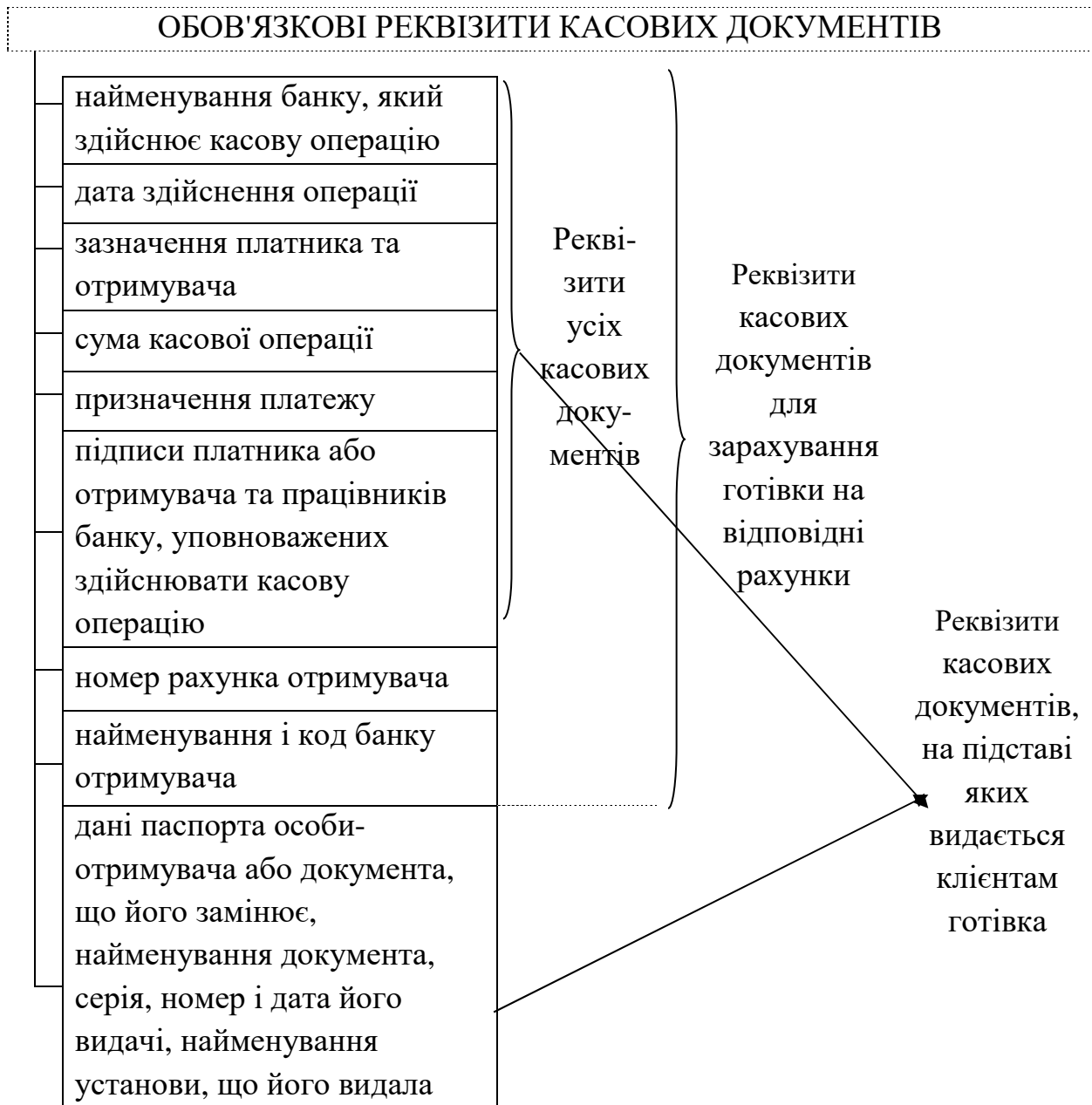
Касові документи банку

Вид документа	Документи	Фізична особа	Юридична особа
1	2	3	4
Прибутковий первинний документ	Прибутковий касовий ордер	тільки за внутрішньобанківськими операціями	
	Заява на переказ готівки	+	+
	Оголошення на внесення готівки з видачею квитанції	-	+
	Рахунки на сплату платежів, сліп, чек банкомата, квитанція, що формуються платіжними пристроями	+	+

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4
	Квитанція про прийняття на інкасо банкнот іноземних держав	+	-
	Документи для відправлення переказу готівки, установлені відповідною платіжною системою:		
	- в національній валюті	+	+
	- в іноземній валюті	+	-
Видатковий первинний документ	Видатковий касовий ордер	працівникам банку за внутрішніми операціями	-
	Грошовий чек в національній валюті	підприємцям	+
	Заява на видачу готівкових коштів	+	+
	Документи для отримання переказу готівки в готівковій формі, установлені відповідною платіжною системою:		
	- в національній валюті	+	за довіреністю на уповноважену особу
	- в іноземній валюті	+	-
Бухгалтерський реєстр	Довідка касира видаткової каси	+	+
	Довідка касира прибуткової каси	+	+
	Книга обліку прийнятих і виданих коштів	+	+

Касові документи повинні мати обов'язкові реквізити, які наведені на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Обов'язкові реквізити касових документів в банку

Крім обов'язкових реквізитів, касові документи можуть містити й додаткові, які потрібні для здійснення окремих касових операцій, визначених банком.

Опис господарської ситуації 1.1. Робітник ПАТ «Обліковець» Єгоришин І.П. 01.09.2014 отримує в касі банку кошти на відрядження – 3560 грн.

Необхідно: визначити первинний документ, який потрібно скласти при оформленні даної операції, та скласти цей документ.

Вирішення: видача готівки робітникові банку на відрядження є внутрішньобанківською операцією. Згідно з вимогами Інструкції [1], її оформлення слід здійснювати з використанням видаткового касового ордера.

ВИДАТКОВИЙ				
касовий ордер N <u>1256</u>				
<u>01 вересня 2015 року</u>				
(дата здійснення касової операції)				
<u>ПАТ «Обліковець»</u>				
[найменування банку (філії, відділення)]				
Отримувач <u>Єгоришин Іван Петрович</u>				
Назва валюти		№ рахунка	Сума	Еквівалент у гривнях
УАН	Дебет	3550	3560	3560
УАН	Кредит	1002	3560	3560
Загальна сума (цифрами)				
Загальна сума <u>три тисячі п'ятсот шістдесят грн. 00 коп.</u>				
(словами)				
Призначення платежу <u>відрядження</u>				
Підстава <u>наказ № 59</u>				
Пред'явлений документ <u>посвідчення</u> № <u>256/1</u>				
(посвідчення, перепустка)				
Підпис отримувача <u>Єгоришин</u>				
Підписи банку <u>Касир</u>				

Основні бухгалтерські записи з обліку операцій з готівковими коштами в залежності від обставин їх надходження в банк чи вибуття наведені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Облік руху грошових коштів у банку

Найменування господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3
1. Облік операцій з прийому платежів від населення		
1.1. Прийняті платежі від населення	1002	2902
1.2. Утримана комісійна винагорода з платника	1002	6110
1.3. Сума платежу перерахована отримувачеві	2902	2600, 1200
1.4. Утримана комісійна винагорода з отримувача	2902	6110
2. Облік операцій з інкасування грошового виторгу		
2.1. Інкасовані суми для перерахування	1005	2600
2.2. Інкасовані суми перераховані касиром банку	1002	1005
2.3. Виявлений надлишок грошей	1002	2600
2.4. Виявлена нестача грошей	2600	1005
3. Облік перевезень готівки з територіально відособлених підрозділів банку (каса відділення, обмінний пункт)		
3.1. Видана з каси територіально відособленого підрозділу банку готівка	1007	1002, 1003
3.2. Внесена в операційну касу банку готівка	1007	1001
4. Облік доставки установою банку підкріплення готівкою його територіально відособлених підрозділів (каса відділення, обмінний пункт)		
4.1. Передана в територіально відособлений підрозділ сума підкріплення	1007	1001
4.2. Зарахована сума підкріплення у касу територіально відособленого підрозділу	1002, 1003	1007
5. Облік операцій із купівлі–продажу готівки в НБУ або інших банків		
5.1. Облік операцій в банку-покупця готівки		
5.1.1. Проведені розрахунки за готівку	1811	1200, 1600
5.1.2. Зарахована сума придбаної готівки у касу банку	1001	1811
5.2. Облік операцій в банку-продавця готівки		
5.2.1. Проведені розрахунки за готівку	1200, 1500	1911
5.2.2. Відправлена готівка в інший банк	1911	1001

Продовження табл. 1.3

1	2	3
6. Відправлення надлишків готівки комерційним банком в НБУ		
6.1. Відправлення надлишків готівки в НБУ	1007	1001
6.2. Одержання повідомлення від регіонального управління НБУ	1200	1007
6. Облік видачі готівки через банкомат		
6.1. Завантажені готівковими коштами касети передані інкасатору для установки в банкомат	1007	1001
6.2. Касети установлені в банкомат	1004	1007
6.3. Видача коштів через банкомат отримувачеві	2920	1004
6.4. Стягнута вартість комісійних послуг з отримувача коштів	2920	6119
6.5. Списані з карткового рахунка фізичної особи – клієнта банку видані і стягнуті суми	2625	2920

1.2. Облік безготівкових операцій у банку

Загальні правила, види і стандарти розрахунків усіх клієнтів банків, самих банків і стягувачів коштів у грошовій одиниці України на території України, що здійснюються за участю банків, визначає Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, що затверджена Постановою Правління НБУ від 21.01.2004 № 22 [2].

Можливість виконання безготівкових розрахунків забезпечується наявністю відкритих в банках поточних рахунків. Порядок відкриття банками поточних рахунків у національній та іноземних валютах своїм клієнтам (суб'єктам господарювання, фізичним особам, іноземним представництвам тощо), використання коштів, які на них зберігаються, та їх закриття визначається Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, яка затверджена Постановою Правління НБУ від 12.11.2003 № 492 [3].

Організація безготівкових розрахункових операцій в Україні підпорядковується принципам, які наведені на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Принципи організації безготівкових розрахунків в Україні

Для виконання безготівкових розрахунків банки встановлюють *кореспондентські відносини*, тобто договірні відносини між банками з метою здійснення платежів і розрахунків за дорученням одного банку іншому. На основі встановлених кореспондентських відносин банки відкривають кореспондентські рахунки, на яких відображаються розрахунки, проведені за дорученням і за рахунок банку-кореспондента:

- **НОСТРО** – кореспондентський рахунок комерційного банку, відкритий у банку-кореспонденті (1500);

- **ЛОРО** – кореспондентський рахунок банку-кореспондента, відкритий для комерційного банку (1600).

При виконанні міжбанківських операцій банки-кореспонденти синхронно відображають всі етапи міжбанківських операцій у своїх бухгалтерських записах.

Для проведення розрахунків в безготівковій формі клієнти банків і комерційні банки використовують документи, які наведені на рисунку 1.3.

Платіжні документи	Платіжне доручення – розпорядження платника банку, який його обслуговує, про списання з його рахунка зазначеної суми на рахунок одержувача коштів
	Платіжна вимога – вимога одержувача коштів до платника сплатити вартість поставленої продукції, отриманих послуг
	Платіжна вимога-доручення – комбінований документ, який складається з двох частин: верхня – вимога, нижня – доручення
	Розрахунковий чек – розпорядження власника рахунка (чекодавця) установі банку (банку-емітенту) сплатити чекоутримувачу зазначену в чеку суму коштів
	Акредитив – розпорядження заявника акредитиву виконати платіж бенефіціару за поставлену продукцію, отримані послуги або надати повноваження іншому банку-виконавцю здійснити цей платіж
	Меморіальний ордер – розпорядження відповідального працівника банку на проведення грошово-розрахункової операції на користь третіх осіб

Рис. 1.3. Розрахунково-платіжні первинні документи банку

Зазначені розрахунково-платіжні документи повинні мати обов'язкові реквізити, які надані в таблиці 1.4, з поясненнями їх заповнення.

Таблиця 1.4

Обов'язкові реквізити розрахунково-платіжних документів платників і отримувачів коштів

Назва реквізиту (номер)	Вимоги щодо заповнення реквізиту
1	2
Назва документа (1)	назва розрахункового документа
Код розрахункового документа (2)	код розрахункового документа за Державним класифікатором управлінської документації
№ (3)	номер розрахункового документа (реєстру, заяви про відкриття акредитива), що може включати як цифри, так і букви

Продовження табл. 1.4

1	2
Дата складання (4)	дата складання розрахункового документа (реєстру, заяви про відкриття акредитива): число, місяць та рік цифрами. Наприклад, 01.01.2015 або 01 січня 2015
Дата валютування (5)	дата, починаючи з якої кошти, переказані платником отримувачеві, переходять у власність отримувача
Сума словами (6)	з великої букви сума за розрахунковим документом (реєстру, заяви про відкриття акредитива). Наприклад, «Десять гривень 00 копійок», «Нуль грн. 15 коп.», «Три гривні 3 копійки», «Одна гривня 18 копійок»
Сума (7)	сума цифрами, наприклад, «10,00», «0,15», «3,03», «1,18»
Код платника (8) Код отримувача (16)	ідентифікаційний код платника (отримувача) за ЄДРПОУ або ідентифікаційний код
Платник (9) Отримувач (15)	найменування платника (отримувача), що відповідає найменуванню платника, яке заявлене в банку платника в картці із зразками підписів та печатки, або його скорочене найменування, яке відповідає зареєстрованому в установчих документах
Рахунок платника (10) Рахунок отримувача (17)	номер рахунка платника (отримувача) в банку
Банк платника (11) Банк отримувача (13)	найменування та місцезнаходження (населений пункт) банку (філії) платника (отримувача)
Код банку платника (12) Код банку отримувача (14)	код банку платника (отримувача)
Призначення (19)	Цей реквізит у платіжних дорученнях, меморіальних ордерах та платіжних вимогах-дорученнях заповнюється з урахуванням вимог Інструкції [2]

Продовження табл. 1.4

1	2
Код країни нерезидента (18)	якщо платник є нерезидентом, то проставляється символ "П" і тризначний код країни платника; якщо отримувач є нерезидентом, то проставляються символ "О" і тризначний код країни отримувача; якщо платник і отримувач є нерезидентами одночасно, то проставляються символ "П" і тризначний код країни платника, далі символ "О" і тризначний код країни отримувача
Додатковий реквізит (20)	відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України
М.П. (40) М.П. отримувача (43)	відбиток печатки платника, зразок якої заявлений банку платника (отримувача) в картці із зразками підписів і відбитка печатки
Підписи платника (41) Підписи отримувачів (44)	підписи (підпис) відповідальних осіб (відповідальної особи) платника (отримувача), які уповноважені розпоряджатися рахунком і зразки підписів яких заявлені банку платника (отримувача) в картці із зразками підписів і відбитка печатки
Підпис банку (42)	підписи відповідального виконавця банку, який оформив меморіальний ордер, та працівника, на якого покладено функції контролера
Строк дії чека (43)	строк дії чека у форматі: дата та рік цифрами, місяць словом
Дата надходження (44)	число, місяць та рік отримання банком платника розрахункового документа
Дата виконання (45)	число, місяць та рік списання коштів з рахунка платника

1.2.1. Облік переказів рахунками-фактурами

Безготівковий переказ коштів з використанням рахунків-фактур: платіжного доручення, платіжної вимоги, платіжного вимоги-доручення в бухгалтерському обліку банку оформляється кореспонденціями рахунків однакового виду, як показано в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Облік переказу коштів з використанням рахунків-фактур

Умови платежу	Дебет	Кредит
1. Кошти, відправлені одержувачеві на його рахунок, який відкритий: - в банку платника	Поточний рахунок платника	Поточний рахунок одержувача
- в іншому банку	Поточний рахунок платника	Коррахунок банку
2. Зарахування коштів на рахунок одержувача, якщо платник – клієнт іншого банку	Коррахунок банку	Поточний рахунок одержувача

Платіжне доручення, надане в банк, має містити дату валютування, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення. Дата валютування – це зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки дата, починаючи з якої кошти, переказані платником отримувачеві, переходять у власність отримувача. Дата складання зазвичай відповідає даті подання платіжного доручення до банку і зазначається на ньому.

Вимога-доручення виконується банком протягом 20 календарних днів з дати оформлення її отримувачем.

Платіжні вимоги банк-стягувача приймає протягом 10 календарних днів з дати їх складання, а банк платника – протягом 30 календарних днів з дати їх складання.

Опис господарської ситуації 1.2. ТОВ «Екліпс» надав 09.10.2014 до банку платіжне доручення № 210 від 09.10.2015 (рисунок 1.4), яке було виконано впродовж операційного дня.

ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ № 210				0410001
від 09 жовтня 2015 р.		Одержано банком		
		"09 " жовтня 2014 р.		
Платник	ТОВ "Екліпс"			
Код	35056879			
Банк платника	ПАТ "Відмінник"	Код банку	ДЕБЕТ	СУМА
в м.	Дніпропетровськ	235678	рах. № 26002535689741	6000-00
Одержувач	ТОВ "Алюпласт"			
Код	34003568			
Банк одержувача	ПАТ "Обліковець"	Код банку	рах. № 26005735689741	КРЕДИТ
в м.	Дніпропетровськ	653287	рах. №	
Сума (словами)	шість тисяч грн. 00 коп.			
Призначення платежу	за алюмінієвий профіль, згідно договору 12 від 01.02.2015, в т.ч. ПДВ 1000,00 грн.			
			Проведено банком	
М. П.	Підпис платника	<u>директор</u>	"09 " жовтня 2014 р.	
			Підпис банку	

Рис. 1.4. Платіжне доручення ТОВ «Екліпс»

Необхідно: відобразити в обліку банків платника і отримувача дану операцію, якщо між банками встановлені кореспондентські відносини.

Вирішення: бухгалтерські проведення з обліку операції сплати ТОВ «Екліпс» вартості алюмінієвого профілю, отриманого від ТОВ «Алюпласт», надані в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Облік безготівкових розрахунків з використанням платіжного доручення в банку

Дата	Найменування господарської операції	ПАТ «Відмінник»		ПАТ «Обліковець»		Сума, грн
		дебет	кредит	дебет	кредит	
09.10.15	Перераховані кошти від ТОВ «Екліпс клієнту банку ПАТ «Обліковець»	2600	1600			6 000,00
09.10.15	Зараховані кошти на користь ТОВ «Алюпласт»			1500	2600	6 000,00

1.2.2. Облік переказів розрахунковим чеком

Розрахункові чеки використовуються в безготівкових розрахунках підприємств та фізичних осіб з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари (виконані роботи, надані послуги). Погашення чеків відбувається безготівково. Тільки фізичні особи можуть обмінювати чек на готівку або отримувати здачу із суми чека готівкою (але не більше ніж 20 % від суми цього чека).

Чеки виготовляються на замовлення банку Банкнотно-монетним двором Національного банку чи іншим спеціалізованим підприємством на спеціальному папері з дотриманням усіх обов'язкових вимог до форми, змісту та розташування реквізитів чеку. Чеки брошуруються в розрахункові чекові книжки по 10, 20, 25 аркушів.

Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку. Облік невиданих клієнтам чеків ведеться банками на рахунку 9821 «Бланки суворого обліку».

Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку "Розрахунки чеками" балансових рахунків: 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання» і 2622 «Кошти в розрахунках фізичних осіб». Для цього разом із заявою про видачу чекової книжки чекодавець подає до банку-емітента платіжне доручення для перерахування коштів на аналітичний рахунок «Розрахунки

чеками».

Чекову книжку на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент видає на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця.

Один або декілька чеків на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент може видати на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця, або на суму, що внесена ним готівкою.

Строк дії чекової книжки – один рік, чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку, – три місяці з дати їх видачі. День оформлення чекової книжки або чека не враховується. Чеки, виписані після зазначеного строку, уважаються недійсними і до оплати не приймаються. Строк дії невикористаної чекової книжки може продовжуватися за погодженням банку-емітента, про що він робить відповідну відмітку на обкладинці чекової книжки (у правому верхньому куті), засвідчуючи її підписом головного бухгалтера і відбитком штампа банку.

Чекодавець випишує чек із чекової книжки під час здійснення платежу і видає за отримані ним товари (виконані роботи, надані послуги). Чек може підписувати тільки службова особа чекодавця, яка має право підписувати розрахункові документи, та обов'язково скріплює підпис відбитком печатки чекодавця (за винятком чеків, що видаються фізичними особами).

Приймаючи чек до оплати за товари (виконані роботи, надані послуги), чекодержатель перевіряє:

- відповідність його встановленому зразку;
- правильність заповнення;
- відсутність виправлень;
- відповідність суми корінця чека сумі, зазначеній на самому чеку;
- строк дії;
- достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека;
- наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та даних чекодавця (прізвища, ім'я, по батькові фізичної особи, даних документа, що засвідчує цю особу).

Після цього чекодержатель установлює особу пред'явника чека за

документом, що її посвідчує. Після зазначеної перевірки чекодержатель відриває (відрізає) чек від корінця, ставить на його зворотному боці та корінці календарний штамп і підписує цей чек, а також робить відмітку у відомості про прийняті до оплати розрахункові чеки. Виписуючи чек, чекодавець переписує на його корінець залишок ліміту з корінця попереднього чека і зазначає новий залишок ліміту.

Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом 10 календарних днів (день виписки чека не враховується).

Чек приймається чекодержателем до оплати безпосередньо від чекодавця, на ім'я якого оформлені документи, що підтверджують отримання ним товарів (виконання робіт, надання послуг).

Обслуговування чекових книжок для клієнта пов'язано з комісійними платежами на користь банків емітента і чекоутримувача. Банки для відображення результату від виконання розрахункових операцій з чеками використовують рахунки: 6119 «Інші комісійні доходи за операціями з клієнтами» і 7109 «Інші комісійні витрати».

У разі неповного використання чекової книжки, її необхідно повернути до банку-емітента з невикористаними чеками і подати платіжне доручення на перерахування коштів, що заброньовані на аналітичному рахунку «Розрахунки чеками», на свій поточний рахунок.

Облік операцій з чеками в банку-емітенті і банку чекоутримувача надано в таблиці 1.6.

1.2.3. Облік переказів з використанням акредитива

Безготівковий переказ коштів з використанням акредитива можуть здійснювати тільки юридичні особи, при цьому отримувачем коштів може бути і фізична особа.

Акредитив – це договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Таблиця 1.6

Облік операцій з чеками між суб'єктами господарювання, які є клієнтами різних банків

Найменування господарської операції	Банк платника		Банк чекоутримувача		Сума, грн
	дебет	кредит	дебет	кредит	
1. Придбано одну чекову книжку:					Вартість чекової книжки
- балансовий облік	7109	1200			
- позабалансовий облік	9821	9910			
2. Реалізовано одну чекову книжку:					Ціна реалізації чекової книжки
- балансовий облік	2600	6119			
- позабалансовий облік	9910	9821			
3. Депоновані кошти під забезпечення розрахунків чеком	2600	2602			Сума чекової книжки
4. Отриманий чек від чекоутримувача			9830	9910	Сума до сплати по чеку
5. Чек, переданий в банк платника, який прийняв його на інкасо	9830	9910	9831	9830	Сума до сплати по чеку
6. Чек, погашений за рахунок депонованих коштів:					Сума до сплати по чеку
- балансовий облік	2602	1200			
- позабалансовий облік	9910	9830			
7. Зарахування коштів на рахунок чекоутримувача:					Сума до сплати по чеку
- балансовий облік			1200	2600	
- позабалансовий облік			9910	9831	

Заявником акредитива є платник, який подав обслуговуючому банку заяву про відкриття акредитива. Банк, що відкрив акредитив, називається *банком-емітентом*, а банк, який за дорученням банку-емітента здійснює платіж проти документів, визначених в акредитиві, називається *виконуючим*. Виконуючий банк у залежності від операції за акредитивом, виконання якої доручено йому банком-емітентом, також може бути *авізуючим банком*, тобто таким, що за дорученням банку-емітента авізує (сповіщає) акредитив бенефіціару без будь-якої відповідальності за його оплату. *Бенефіціаром* є особа, якій призначений платіж або на користь якої відкрито акредитив.

В залежності від наявності покриття акредитиву грошовими коштами розрізняють такі види акредитивів:

- *покритий* – за яким для здійснення платежів завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті, або виконуючому банку;

- *непокритий* – оплата за яким, у разі тимчасової відсутності коштів на рахунку платника, гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту або гарантії.

Акредитиви бувають відзивні та безвідзивні, що повинно бути зазначено на ньому. При відсутності такої вказівки акредитив вважається безвідзивним. *Відзивний* – акредитив, який банк-емітент має право змінити або відізвати без погодження з постачальником (бенефіціаром). *Безвідзивний* – акредитив, який може бути змінений або анульований тільки за згодою бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

Для розрахунків покритим акредитивом попередньо заявником покритого акредитива депонуються кошти на аналітичних рахунках «Розрахунки по акредитивах» балансового рахунка 2602 «Кошти в розрахунках суб'єктів господарювання». Ці депоновані кошти призначені для перерахування бенефіціару. Депонування коштів здійснюється в банку-емітенті акредитива. Позабалансовий облік акредитива банк-емітент веде на рахунках: 9802 «Акредитиви до виконання». У разі непокритого акредитива банк надає гарантію, що відображається за рахунком

9020 «Гарантії, що надані клієнтам».

Акредитив є відкритим після того, як здійснено відповідні бухгалтерські записи за рахунками та надіслано банком-емітентом у виконуючий (авізуючий) банк повідомлення про відкриття та умови акредитива.

Виконуючий (авізуючий) банк повідомляє бенефіціара (авізує акредитив) про відкриття та умови акредитива протягом 10 робочих днів з дня отримання повідомлення від банку-емітента.

Після відвантаження продукції (виконання робіт, надання послуг) бенефіціар подає виконуючому банку потрібні документи, що передбачені умовами акредитива, разом з реєстром документів за акредитивом у чотирьох примірниках. Не приймаються до оплати за акредитивом документи, які мають розбіжності з умовами акредитива або зміст яких суперечить один одному. Якщо умовами акредитива передбачено акцепт заявника акредитива, то отримується акцепт від заявника.

Виплати бенефіціару за акредитивом, кошти за яким заброньовано у виконуючому банку, здійснюються з аналітичного рахунка «Розрахунки за акредитивами». Виконуючий банк списання коштів оформляє меморіальним ордером.

Для відображення результату від виконання розрахункових операцій з акредитивами використовуються рахунки: 6110 «Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів» і 7100 «Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування».

В таблиці 1.7 надані основні операції, які виконують банки, що обслуговують акредитив.

Облік операцій з використанням меморіального ордера подібні деяким наведеним вище операціям (табл. 1.5 – 1.7), але їх особливістю є безакцептне списання банком коштів з рахунків клієнтів за домовленістю, оформленою у вигляді договору між банком і клієнтом, за виконання послуг на користь клієнта та за виконавчими листами на користь третіх осіб.

Таблиця 1.7

**Облік операцій з акредитивом між
платником (суб'єктом господарювання) і
отримувачем (фізичною особою) клієнтами різних банків**

Найменування господарської операції	Банк платника		Банк отримувача	
	дебет	кредит	дебет	кредит
1. Депоновані кошти під забезпечення розрахунків акредитивом в банку отримувача:				
- балансовий облік	2600	1200	1200	2602
- позабалансовий облік	9802	9910		
2. Оплачені платником банку-емітенту комісійні за відкриття акредитиву	2600	6110		
3. Погашено акредитив	9910	9802	2602	2600
4. Оплачені банком-емітентом комісійні банку-отримувача за виконання умов акредитиву	7100	1200	1200	6110

1.3. Основні терміни і поняття

Банк платника банк, що обслуговує платника (отримувача) стягувача (отримувача) стягувача

Банкноти паперові грошові знаки

Безготівкові розрахунки перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді

<i>Відповідальний виконавець</i>	працівник банку, який відповідно до своїх службових обов'язків має повноваження вчиняти від імені банку певні дії, пов'язані із здійсненням розрахунків
<i>Власник рахунка в банку</i>	особа, яка відкриває рахунок у банку і має право розпоряджатися коштами на ньому
<i>Готівка</i>	грошові знаки у вигляді банкнот і монет
<i>Дата валютування</i>	зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки дата, починаючи з якої кошти, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. До настання дати валютування сума переказу обліковується в банку, що обслуговує отримувача, або в установі – члені платіжної системи
<i>Дата операції</i>	дата, з якої банк бере на себе зобов'язання придбати або продати актив
<i>Дата розрахунку</i>	дата, з якої актив передається банку або банком
<i>Документи, що засвідчують особу</i>	паспорт громадянина України, для громадян інших країн – паспортний документ, посвідка на проживання особи без громадянства та інші визначені законодавством документи
<i>Електронний розрахунковий документ</i>	документ, інформація в якому представлена у формі електронних даних, уключаючи відповідні реквізити розрахункового документа, який може бути сформований, переданий, збережений і перетворений у візуальну форму представлення електронними засобами
<i>Каса банку</i>	сукупність операційних кас банку, його філій, відділень, пунктів обміну іноземної валюти, а також ПТКС та банкоматів
<i>Касове обслуговування</i>	надання послуг з приймання, видачі та обміну готівки

<i>Касові операції</i>	операції з видачі готівки, її приймання, обміну не придатних до обігу банкнот (монет) та виведених з обігу на придатні до обігу банкноти (монети), банкнот на монети, монет на банкноти, банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу, вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет), валютно-обмінні операції та операції з банківськими металами, а також операції з приймання на інкасо банкнот іноземної валюти та чеків в іноземній валюті, інших цінностей, які обліковуються на позабалансових рахунках
<i>Касовий документ</i>	документ, який оформляється для здійснення касової операції
<i>Клієнт</i>	особа, яка має рахунок у банку або користується його послугами
<i>Код банку</i>	реквізит банку, визначений і включений до довідника банківських установ України згідно з нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють питання міжбанківських розрахунків в Україні
<i>Код платника (отримувача)</i>	ідентифікаційний код або реєстраційний номер облікової картки платника податків
<i>Кошти грошові</i>	грошова одиниця України, яка виконує функцію засобу платежу та обліковується на рахунках у банках
<i>Меморіальний ордер</i>	розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій
<i>Монети</i>	металеві грошові знаки різного номіналу
<i>Надлишки банкнот (монет)</i>	кількість (сума) зайвих банкнот (монет) щодо кількості (суми), що зазначена на упаковці банкнот чи монет або в касовому документі

<i>Недостача банкнот (монет)</i>	кількість (сума) банкнот (монет), яких не вистачає щодо кількості (суми), що зазначена на упаковці банкнот чи монет або в касовому документі
<i>Оброблення готівки</i>	комплекс операцій, що включає визначення справжності та платіжності банкнот (монет), сортування, перераховування, формування та пакування відповідно до вимог нормативно-правових актів
<i>Обслуговуючий банк (банк, що обслуговує)</i>	банк, у якому відкрито рахунок учаснику безготівкових розрахунків та/або який здійснює для нього на договірних умовах будь-яку з операцій чи послуг, передбачених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Обслуговування установ та організацій, оплата видатків яких здійснюється з єдиного казначейського рахунка, виконує також орган Державної казначейської служби України
<i>Операційна каса</i>	касовий вузол банку (філії, відділення), у якому здійснюються касові операції
<i>Операційний день</i>	частина робочого дня банку або іншої установи – члена платіжної системи, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання та за наявності технічної можливості здійснюється їх оброблення, передавання і виконання. Тривалість операційного дня встановлюється банком або іншою установою – членом платіжної системи самостійно та зазначається в їх внутрішніх правилах
<i>Операційний час</i>	частина операційного дня банку або іншої установи – члена платіжної системи, протягом якої приймаються від клієнтів документи на переказ і документи на відкликання, що мають бути оброблені, передані та виконані цим банком протягом цього самого робочого дня. Тривалість операційного часу встановлюється банком або іншою установою – членом платіжної системи самостійно та зазначається в їх внутрішніх правилах

<i>Отримувач (одержувач)</i>	особа, на рахунок якої зараховується сума переказу або яка отримує суму переказу в готівковій формі
<i>Після-операційний час</i>	частина робочого дня банку (філії, відділення) після закінчення операційного часу, уключаючи роботу у вихідні та святкові дні, протягом якої здійснюються касові операції з їх відображенням у бухгалтерському обліку не пізніше наступного операційного дня
<i>Платіжна вимога</i>	розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача
<i>Платіжна вимога-доручення</i>	розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача
<i>Платіжне доручення</i>	розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача
<i>Платіжні інструменти</i>	засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому виді носія інформації, використання якого ініціює переказ коштів з відповідного рахунка платника
<i>Платник</i>	особа, з рахунка якої ініціюється переказ коштів або яка ініціює переказ шляхом подання до банку або іншої установи – члена платіжної системи документа на переказ готівки разом з відповідною сумою коштів
<i>Розрахунковий документ</i>	документ на паперовому носії, що містить доручення та/або вимогу про перерахування коштів з рахунка платника на рахунок отримувача

<i>Розрахунковий чек</i>	розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів
<i>Розрахунково-касове обслуговування</i>	надання банком клієнту на підставі укладеного між ними договору послуг, які пов'язані з переказом коштів з рахунка (на рахунок) цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договором, форму та зміст якого банк розробляє самостійно
<i>Сума переказу</i>	відповідна сума коштів, яка в результаті переказу має бути зарахована на рахунок отримувача або видана йому в готівковій формі
<i>Супровідні документи</i>	документи, подання яких разом із розрахунковим документом передбачене Інструкцією [2] або договором, укладеним між банком та клієнтом
<i>Учасники безготівкових розрахунків</i>	банки та їх філії, підприємства, фізичні особи та інші клієнти банку, з рахунків яких списуються або на рахунки яких зараховуються кошти
<i>Цінності</i>	готівка національної та іноземної валюти, сумнівні (включаючи підроблені) банкноти, зразки банкнот, пам'ятні та інвестиційні монети, сувенірна продукція, банківські метали, дорогоцінні метали та дорогоцінне каміння, цінні папери та інші цінності, які мають вартість
<i>Чекодавець</i>	підприємство або фізична особа, яка здійснює платіж за допомогою чека та підписує його
<i>Чекодержатель</i>	підприємство або фізична особа, яка є отримувачем коштів за чеком

1.4. Контрольні запитання

1. Наведіть особливості розрахунково-касових операцій комерційних банків.

2. Які операції в банках відносять до розрахунково-касових?

3. Назвіть первинні документи з обліку касових операцій.

4. Які обов'язкові реквізити прибуткових касових документів? А видаткових?

5. Коли складається заява на переказ готівки? Хто її укладає?

6. Наведіть основні бухгалтерські проведення з обліку надходження грошових коштів до каси банку.

7. Наведіть основні бухгалтерські проведення з обліку витрачання грошових коштів з каси банку.

8. Назвіть форми безготівкових розрахунків та надайте їх характеристику.

9. Які платіжні документи банки використовують при безготівкових розрахунках?

10. За якими документами відбувається списання коштів з рахунка клієнта банку? А за якими оформлюється їх надходження?

11. В яких випадках списання коштів з рахунка клієнта банку можливе без дозволу клієнта?

12. Наведіть особливості розрахунку платіжною-вимогою дорученням.

13. Які види чеків обертаються в Україні?

14. Назвіть переваги й недоліки розрахунків із застосуванням чеків. А акредитиву?

15. Наведіть основні бухгалтерські проведення з обліку чеку.

16. Надайте характеристику акредитивній формі розрахунків.

17. Назвіть учасників акредитиву.

18. В якому разі акредитив вважається безвідзивним? А які ще є види акредитивів?

19. Які клієнти банку можуть відкрити акредитив? А чекову книжку?

20. Наведіть основні бухгалтерські проведення з обліку акредитиву.

1.5. Практичне завдання

В банку ПАТ «ВІВАТ» відбулися операції, що надані в таблиці 1.8.

Таблиця 1.8

Вихідні дані до вправи

Зміст операції	Номер вправи			
	1.1	1.2	1.3	1.4
Акціонери внесли готівкові кошти для поповнення статутного капіталу:				
- дата	03.01	10.02	13.01	23.02
- акціонер	Фізична особа (ФО)	Суб'єкт господарювання (СГ)	Фізична особа (ФО)	Суб'єкт господарювання (СГ)
- сума внеску, грн	20 000	12 000	11 000	5 000
Прийняті комунальні платежі від населення готівкою:				
- дата	08.01	18.02	10.01	16.02
- сума, грн	100	500	600	200
- комісійна винагорода	2%	1%	20 грн	2%
- отримувач	СГ, не клієнт банку		СГ, клієнт банку	
Прийнятий виторг на поточний рахунок СГ:				
- дата	12.01	08.02	13.01	16.02
- сума, грн	55 000	65 000	80 000	20 000
Наданий кредит готівкою:				
- дата	16.01	18.02	15.01	05.01
- позичальник	ФО	СГ	ФО	СГ
- сума, грн	4 000	8 000	5 000	12 000
- строк кредиту	60 днів	1 рік	1 доба	3 роки
Прийняті готівкові кошти на депозит:				
- дата	14.01	16.02	06.01	15.02
- вкладник	СГ	ФО	СГ	ФО
- сума, грн	8 000	200	5 000	600
- строк депозиту	6 місяців	365 днів	1 рік	1 доба

Необхідно: визначити документ, яким були оформлені операції в касі банку, і відобразити їх наслідки в журналі господарських операцій.

РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ БАНКУ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

2.1. Загальні засади обліку операцій банку в іноземній валюті

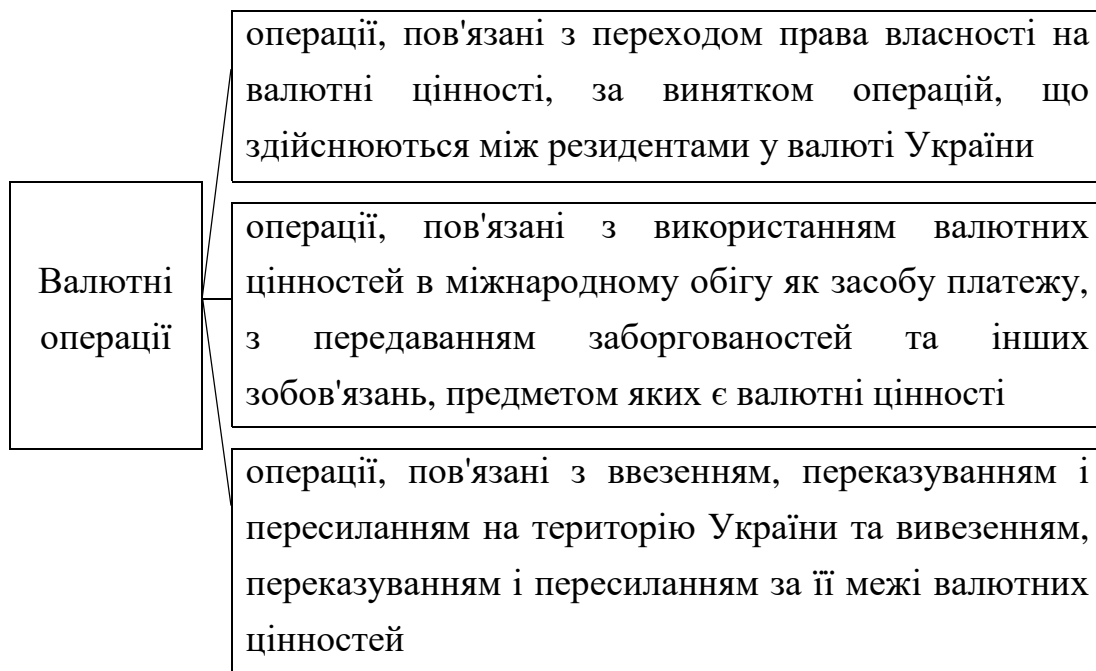
Методологічні засади відображення в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземній валюті, що здійснюють банки України, визначає Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металів у банках України, яка затверджена Постановою Правління НБУ від 17.11.2004 № 555 [4]. При її розробці використовувалися положення:

- Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [5], який встановлює режим здійснення валютних операцій на території України, загальні принципи валютного регулювання, функції банків й обов'язки суб'єктів валютних відносин, відповідальність за порушення валютного законодавства тощо;

- Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, яка затверджена Постановою Правління НБУ від 12.11.2003 № 492 [2], яка визначає правовідносини, що виникають під час відкриття банками поточних і вкладних рахунків у іноземній валюті клієнтам.

Іноземною валютою згідно з вимогами Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 № 15-93 визнаються іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України.

Операції з іноземною валютою називають валютними. Види валютних операцій, що можуть здійснювати комерційні банки, надані на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Валютні операції банків

Валютні операції можуть здійснювати тільки уповноважені банки. Ними можуть бути будь-які комерційні банки, що офіційно зареєстровані на території України та мають генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій, а також здійснюють валютний контроль за операціями своїх клієнтів. Серед валютних операцій банки частіше за все здійснюють операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, тобто операцій з купівлі-продажу іноземної валюти.

Операції з купівлі-продажу іноземної валюти в залежності від строків її виконання поділяють на тод, том і спот, особливості яких надані в таблиці 2.1.

Для обліку валютних операцій банк використовує ті ж рахунки плану рахунків, що і для обліку операцій в національній валюті. Їх визначення здійснюється за економічною сутністю валютної операції. При цьому валютні операції банку можуть відображатися на балансових і позабалансових рахунках. На позабалансових рахунках частіше за все відображаються зобов'язання з придбання або продажу іноземної валюти, які не виконані через невідповідність дати операції і дати валютування.

Таблиця 2.1

Види операцій банку з купівлі-продажу іноземної валюти

Назва валютної операції	Формулювання	Строк виконання валютної операції
Валютна операція на умовах «тод»	валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції	в день укладення договору
Валютна операція на умовах «том»		в перший робочий день після дня укладення договору
Валютна операція на умовах «спот»		на другий робочий день після дня укладення договору

Відмінність бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті від обліку операцій в національній становить необхідність її подвійної оцінки:

а) в валюті операції;

б) в національній валюті України – гривні, сума якої визначається за офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат.

З плином часу курс гривні до іноземних валют змінюється, в зв'язку з цим виникає необхідність перерахунку вартості активів і зобов'язань під час складання звітності, як показано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Визначення необхідності перерахунку вартості статті звітності при зміні курсу валюти

Вид статті	Курс	Дата визначення курсу
Усі монетарні статті в іноземній валюті	за офіційним курсом гривні до іноземних валют	під час кожної зміни офіційного курсу
Немонетарні статті, що обліковуються за: - собівартістю		на дату здійснення операції
- справедливою вартістю		на дату визначення їх справедливої вартості

При цьому *монетарними* визнаються утримувані одиниці валюти, а також статті активів та зобов'язань, що їх мають отримати або сплатити у фіксованій або визначеній кількості одиниць валюти. Відповідно *немонетарними* є інші статті, ніж монетарні.

Аналітичний облік активів і зобов'язань в іноземній валюті, реалізованих та нереалізованих результатів за операціями в іноземній валюті, відкритих валютних позицій та їх гривневих еквівалентів здійснюється в розрізі кодів валют, згідно з Класифікатором іноземних валют від 04.02.1998 № 34 (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Вільноконвертовані валюти, які широко використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями та продаються на головних валютних ринках світу і дозволяються для здійснення інвестицій в Україну, та банківські метали (1 група)

Найменування валют	Цифровий	Літерний
Австралійські долари	036	AUD
Англійські фунти стерлінгів	826	GBP
Датські крони	208	DKK
Долари США	840	USD
Ісландські крони	352	ISK
Канадські долари	124	CAD
Норвезькі крони	578	NOK
Шведські крони	752	SEK
Швейцарські франки	756	CHF
Японські єни	392	JPY

При нарахуванні доходів та витрат банку, які погашаються в іноземній валюті, виникає потреба визначення валютної позиції банку та подвійного проведення суми операції:

а) сума, що підлягає сплаті визначається в іноземній валюті та національній валюті (гривні);

б) сума, що визнається доходами або витратами за рахунками 6 і 7 класів Плану рахунків – тільки в національній валюті (гривні) за

офіційним курсом гривні до іноземних валют на дату їх визнання.

Реалізація такого проведення можлива за умови використання технічних рахунків 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»; 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів». При цьому в кореспонденції з рахунком 3800 відображається рахунок нарахованих доходів або витрат, а в кореспонденції з рахунком 3801 – рахунок визнаних доходів або витрат.

Опис господарської ситуації 2.1. 30.08.2015 суб'єкту господарювання за депозитом в доларах США нараховані відсотки в сумі 256,00 USD.

Необхідно: Відобразити в обліку нарахування відсотків, якщо офіційний курс гривні до долара США станом на 30.08.2015 становить 21,185441 грн/USD.

Вирішення: Сума 256 USD при офіційному курсу гривні до долара США є еквівалентом 5423,47 грн. Операції з нарахування процентних витрат банку надані в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Облік нарахування відсотків за депозитом в іноземній валюті

Дата	Найменування господарської операції	Дебет	Кредит	Сума
30.08.15	Нараховані процентні витрати	7021	3801.840	5423,47 UAH 256,00 USD
30.08.15	Відображена позиція банку щодо іноземної валюти	3800.840	2618.840	256,00 USD

Наприкінці кожного операційного дня суми залишків у гривневому еквіваленті за технічними рахунками 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»; 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» мають бути тотожними. Різниця між сумами залишків у гривневому еквіваленті іноземної валюти за технічними рахунками 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»; 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної

валюти та банківських металів», що виникають у зв'язку з математичним округленням, відображаються за рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою і банківськими металами».

Основні правила обліку операцій у іноземній валюті, яких слід дотримуватись, наведені на рисунку 2.2.

Основні правила обліку операцій у іноземній валюті в банку	
	1. Облік операцій за їх економічним змістом: облік операцій у валюті виконується на тих же рахунках, що і подібні операції в національній валюті
	2. Відображення операцій з валютою на балансових рахунках на дату валютування
	3. Відображення операцій з валютою на позабалансових рахунках у випадку неспівпадання дати операції і валютування
	4. Переоцінка балансової вартості іноземної валюти на дату балансу на монетарних статтях з відображенням результату на рахунку 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою і банківськими металами»
	5. Аналітичний облік об'єктів в інвалюті в розрізі валют
	6. Оцінка і облік валютних ризиків в залежності від валютної позиції банку на технічних рахунках: 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»; 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»

Рис. 2.2. Основні правила обліку операцій у іноземній валюті в банку

2.2. Облік переоцінки об'єктів обліку в іноземній валюті

Переоцінка під час кожної зміни офіційного курсу гривні до іноземних валют відбувається за наступними об'єктами обліку:

- кредиторська заборгованість з придбання оборотних і необоротних активів за іноземну валюту;

- дебіторська заборгованість з продажу оборотних і необоротних активів за іноземну валюту;

- залишки в іноземній валюті за балансовими рахунками з обліку нарахованих доходів, витрат і резервів під фінансові активи;

- доходи і витрати майбутніх періодів в іноземній валюті за монетарними активами та зобов'язаннями до часу їх визнання (відображення за рахунками доходів і витрат у відповідному звітному періоді).

Переоцінка проводиться на суму різниці у валютних курсах. Результат від такої переоцінки відображається на рахунку 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою і банківськими металами» (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Бухгалтерський облік переоцінки іноземної валюти

Найменування господарської операції	Дебет	Кредит
1. При зміні курсу валюти в бік збільшення гривневого еквівалента	Активні рахунки в іновалюті	6204
	6204	Пасивні рахунки в іновалюті
2. При зміні курсу валюти в бік зменшення гривневого еквівалента	6204	Активні рахунки в іновалюті
	Пасивні рахунки в іновалюті	6204

2.3. Облік купівлі-продажу іноземної валюти

Банк відображає в бухгалтерському обліку операції з купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів за умовами тод, том і спот (таблиця 2.1) із використанням методу обліку за датою розрахунку. При цьому банк не відображає на позабалансових рахунках переоцінку вимог і зобов'язань.

Банк на дату операції відображає в бухгалтерському обліку операції з купівлі, продажу, обміну іноземної валюти, що згідно з умовами договору

здійснюються на нетто-основі, без поставки іноземної валюти, за окремими аналітичними рахунками позабалансових рахунків 9200 «Валюта та банківські метали до отримання за умовами спот» та 9210 «Валюта та банківські метали до відправлення за умовами спот». Результат за такими операціями банк відображає в обліку як фінансовий актив (3540 «Дебіторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку») або фінансове зобов'язання (3640 «Кредиторська заборгованість з придбання та продажу іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку») у кореспонденції з рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»

Операції з купівлі-продажу валюти банки виконують за замовленнями клієнтів, а також через наявність потреби у поповненні валютних резервів та їх витрачання.

Операції, які виконує банк при купівлі-продажу, обміну (конвертації) іноземної валюти за дорученням клієнтів, надані в таблиці 2.6.

Операції з купівлі-продажу іноземної валюти за національну валюту за умовами спот на міжбанківському ринку доцільно розглядати одночасно в двох банках: покупцеві валюти та її продавцеві, що зображено в таблиці 2.7.

2.4. Основні терміни і поняття

Валютна операція на умовах «спот» валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції на другий робочий день після дня укладення договору

Валютна операція на умовах «тод» валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в день укладення договору

Валютна операція на умовах «том» валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в перший робочий день після дня укладення договору

Таблиця 2.6

Облік операцій з купівлі-продажу, обміну (конвертації) іноземної валюти за дорученням клієнтів

Найменування господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3
1. Банк відображає в бухгалтерському обліку операції з купівлі іноземної валюти за національну валюту за дорученням клієнтів:		
1) перерахування клієнтом національної валюти на купівлю іноземної валюти	2600, 2605, 2620, 2625, 2650, 2655	2900
2) перерахування національної валюти продавцю іноземної валюти	2900	1200, 1500, 1600, 2600, 2620, 2625, 2650
3) зарахування іноземної валюти, що отримана для клієнтів	1500, 1600	2900
4) зарахування купленої іноземної валюти на рахунок клієнта	2900	2600, 2620, 2625, 2650
5) утримання комісії банку та повернення клієнту коштів у національній валюті, якщо іноземна валюта куплена за курсом, нижчим, ніж заявлено клієнтом		
-на суму комісії банку	2900	6114
-на суму коштів у національній валюті, що повертається клієнту, якщо іноземна валюта куплена за курсом, нижчим, ніж заявлено клієнтом, за вирахуванням комісії	2900	2600, 2605, 2620, 2625, 2650, 2655

Продовження табл. 2.6

1	2	3
Банк відображає в бухгалтерському обліку операції з продажу іноземної валюти за національну валюту за дорученням клієнтів:		
1) перерахування клієнтом іноземної валюти	2600, 2605, 2620, 2625, 2650, 2655	2900
2) перерахування іноземної валюти покупцю	2900	1500, 1600, 2600, 2620, 2625, 2650
3) зарахування національної валюти, що отримана для клієнтів	1200, 1500, 1600	2900
4) зарахування національної валюти, що отримана для клієнтів за продану іноземну валюту	2900	2600, 2620, 2625, 2650
5) утримання комісії банку	2900	6114
3. Банк відображає в бухгалтерському обліку операції з обміну (конвертації) іноземної валюти дорученням клієнтів:		
1) перерахування клієнтом іноземної валюти на купівлю іншої іноземної валюти	2600, 2620, 2625, 2650	2900
2) перерахування іноземної валюти продавцю	2900	1500, 1600, 2600, 2620, 2625, 2650
3) зарахування іноземної валюти, що отримана від продавця для клієнтів	1500, 1600, 2600, 2620, 2625, 2650	2900
4) зарахування купленої іноземної валюти на рахунок клієнта	2900	2600, 2620, 2625, 2650
5) повернення клієнту різниці коштів в іноземній валюті, якщо іноземна валюта куплена за курсом, нижчим, ніж заявлено клієнтом	2900	2600, 2620, 2625, 2650
б) визнання комісії банку	2900	6114

Таблиця 2.7

**Облік операцій з купівлі-продажу іноземної валюти за національну валюту
за умовами спот**

Купівля іноземної валюти			Продаж іноземної валюти		
Найменування господарської операції	Дебет	Кредит	Найменування господарської операції	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5	6
1. Банк на дату операції відображає операції з купівлі іноземної валюти за національну валюту за умовами спот			1. Банк на дату операції відображає операції з продажу іноземної валюти за національну валюту за умовами спот		
1) на суму вимоги щодо іноземної валюти до отримання	9200	Рахунки розділу 99	1) на суму зобов'язання щодо іноземної валюти до відправлення	Рахунки розділу 99	9210
2) на суму зобов'язання щодо національної валюти до відправлення	Рахунки розділу 99	9210	2) на суму вимоги щодо національної валюти до отримання	9200	Рахунки розділу 99

Продовження табл. 2.7

1	2	3	4	5	6
2. Банк на дату операції, а також між датою операції та датою розрахунку відображає різницю між вартістю активу за офіційним курсом гривні до іноземних валют та його вартістю за курсом купівлі згідно з договором 1) у разі позитивного результату переоцінки	3540	6204	2. Банк на дату операції, а також між датою операції та датою розрахунку відображає різницю між вартістю активу за курсом продажу згідно з договором та його вартістю за офіційним курсом гривні до іноземних валют 1) у разі від'ємного результату переоцінки	6204	3640
2) у разі від'ємного результату переоцінки	6204	3640	2) у разі позитивного результату переоцінки	3540	6204
3. Банк на дату розрахунку відображає операції з купівлі іноземної валюти за національну валюту 1) зворотні проводки на суму купленої іноземної валюти	Рахунки розділу 99	9200	3. Банк на дату розрахунку відображає операції з продажу іноземної валюти за національну валюту за умовами спот 1) зворотні проводки на суму проданої іноземної валюти	9210	Рахунки розділу 99

Продовження табл. 2.7

1	2	3	4	5	6
2) зворотні проводки на суму проданої національної валюти	9210	Рахунки розділу 99	2) зворотні проводки на суму купленої національної валюти	Рахунки розділу 99	9200
3) визнання придбаної іноземної валюти	1500, 1600, 2600, 2620, 2650	3640	3) припинення визнання проданої іноземної валюти	3540	1500, 1600, 2600, 2620, 2650
4) припинення визнання проданої національної валюти	3540	1200, 1500, 1600, 2600, 2620, 2650	4) визнання придбаної національної валюти	1200, 1500, 1600, 2600, 2620, 2650	3640
5) закриття дебіторської заборгованості від купівлі іноземної валюти за національну валюту за умовами спот	3801	3540	5) закриття кредиторської заборгованості і визнання результату від продажу іноземної валюти за національну валюту	3640	3801
б) закриття кредиторської заборгованості від купівлі іноземної валюти за національну валюту за умовами спот	3640	3800	б) закриття дебіторської заборгованості і визнання результату від продажу іноземної валюти за національну валюту	3800	3540

<i>Валютна позиція</i>	співвідношення вимог та зобов'язань банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі
<i>Відкрита довга валютна позиція</i>	обсяг вимог за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг зобов'язань
<i>Відкрита коротка валютна позиція</i>	обсяг зобов'язань за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг вимог
<i>Закрита валютна позиція</i>	вимоги та зобов'язання банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі є рівними
<i>Іноземна валюта</i>	іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України
<i>Монетарні статті</i>	утримувані одиниці валюти, а також активи та зобов'язання, що їх мають отримати або сплатити у фіксованій або визначеній кількості одиниць валюти
<i>Немонетарні статті</i>	статті інші, ніж монетарні статті балансу
<i>Офіційний валютний курс</i>	курс валюти, офіційно встановлений Національним банком України як уповноваженим органом держав

2.5. Контрольні запитання

1. Які банки можуть проводити валютні операції?
2. Назвіть види операцій з купівлі-продажу іноземної валюти в залежності від строків її виконання.
3. На яких рахунках ведеться облік іноземної валюти в банку?
4. В чому полягає сутність мультивалютності плану рахунків банків?
5. Як ведеться аналітичний облік операцій в іноземній валюті?
6. Наведіть основні правила обліку операцій у іноземній валюті в банку.
7. Які рахунки призначені для ведення обліку валютної позиції банку?
8. Що таке курсова різниця і коли вона виникає?
9. Чим відрізняється дата операції від дати валютування?
10. Як розраховується курсова різниця?
11. Хто встановлює офіційний курс валюти?
12. За якими статтями балансу визначається курсова різниця?
13. Наведіть приклади монетарних активів банку?
14. Які види монетарних зобов'язань може мати банк?
15. Як проводиться перерахунок курсових різниць за заборгованістю в іноземній валюті?
16. Як здійснюється перерахунок курсових різниць при частковому погашенні заборгованості в іноземній валюті?
17. Наведіть основні бухгалтерські записи з оформлення операцій з купівлі іноземної валюти за дорученням клієнтів.
18. Наведіть основні бухгалтерські записи з оформлення операцій з продажу іноземної валюти за дорученням клієнтів.
19. Як в банках ведеться облік операцій з готівковою іноземною валютою?
20. Які операції впливають на зміну валютної позиції банку?

2.6. Практичне завдання

В банку ПАТ «ВІВАТ» відбулися операції, що надані в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Вихідні дані до вправи

Зміст операції	Номер вправи			
	2.1	2.2	2.3	2.4
Наданий кредит:				
- дата	06.01	15.02	14.01	16.02
- характеристика позичальника	ФО	СГ	Банк	СГ
- спрямування коштів	на рахунок клієнта	на рахунок клієнта	на рахунок клієнта	коррахунок в НБУ
- сума, дол. США	45 000	15 000	1 500 000	51 000
- строк надання кредиту	60 днів	1 рік	1 доба	3 роки
- відсотки за кредитом	25%	28%	24%	25%
Прийняті кошти на депозит:				
- дата	15.02	14.01	16.01	15.02
- характеристика вкладника	СГ	ФО	СГ	Банк
- джерело надходження коштів	рахунок клієнта	рахунок клієнта	рахунок клієнта	рахунок клієнта
- сума, дол. США	18 000	2 000	50 000	6 000 000
- строк утримання депозиту	6 місяців	365 днів	1 рік	1 доба

Необхідно: відобразити операції банку їх на дату проведення, а також провести нарахування і погашення відсотків впродовж 62 днів з дати укладання угоди. Курс іноземної валюти встановити за даними сайту <http://minfin.com.ua/currency/nbu/usd/>.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні, яка затверджена Постановою Правління Національного банку України 01.06.2011 № 174 зі змінами // <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0790-11>.
2. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, що затверджена Постановою Правління НБУ від 21.01.2004 № 22 зі змінами // <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0377-04>.
3. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, яка затверджена Постановою Правління НБУ від 12.11.2003 зі змінами № 492// <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1172-03>.
4. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах у банках України, яка затверджена Постановою Правління НБУ від 17.11.2004 № 555 зі змінами // <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1511-04>.
5. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 № 15-93 зі змінами // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/15-93>.
6. Класифікатор іноземних валют від 04.02.1998 № 34 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0521500-98>.
7. Труш Ю.Т., Король Г.О. Облік у банках. Частина 1: Навч. посібник. – Дніпропетровськ: НМетАУ, 2013. – 76 с.
8. Беседы о банковском учёте / В.М. Ботвинкин. – 2-е изд., доп. и перераб. – Днепропетровск: АРТ-ПРЕСС, 2005. – 384 с.
9. Волкова І. А., Калініна О. Ю. Бухгалтерський облік у банках. Навч. посіб. 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 520 с.
10. Литвин Н. Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ): Підручник. – К.: «Хай&Тек Прес», 2010. – 608 с.

Навчальне видання

Труш Юлія Тимофіївна
Король Григорета Олександрівна

ОБЛІК У БАНКАХ

Частина 3. Облік розрахунково-касових
операцій банку в національній та іноземній валютах

Навчальний посібник

Тем. план 2015, поз. 190

Підписано до друку 16.10.2015. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский.
Облік.-вид. арк. 2,82. Умов. друк. арк. 2,79. Тираж 100 пр. Замовлення № 173.

Національна металургійна академія України
49600, Дніпропетровськ-5, пр. Гагаріна, 4

Редакційно-видавничий відділ НМетАУ